

ԺՈՂՈՎՐԴԻ ՄԷՋ

ԲՕՋԵԳԵՐԻ

Առաջին կիրակի 1897 թ.

Ընդունեցէք ողջոյնս, Թանկագին բարեկամներ և խնդացէ՛ք, խնդացէ՛ք, խնդացէ՛ք:

Ես էլ կ'ծածաղեմ, երբ կ'վերջանայ այս նշանաւոր տարին, որի առաջին երկու օրերը յաւիտենականութիւն են թւում ինձ:

Իսկ այս վայրկենիս ես այնքան էլ տրամադրուած չեմ ծիծաղելու: Վեց տարի գրչով աշխատելով ձեզ հետ, ես չգիտէի էլ, թէ ինչ բանի մէջն է կայանում իմ կոչումը. այժմ միայնակ որոնում եմ նրան, շրջողիկ ցուպը ձեռիս և յոյս ունիմ գտնել. իսկ հետեւեալ նոր տարուայ նախօրեկին ես կերեւած ձեզ զարհուրելի տեսքով, եղանը ձեռքիս... սակայն մինչև այդ՝ նստած եմ գիւղական հիւրատանը, Սուգէն գիւղում, և գրում ձեզ առաջին նամակս: Երեկ ինձ արտաքսեցին արդէն գիւղական երկու բակից, ուր ես գնացել էի վարձուելու մշակութիւն անելու համար: Մի տեղ շրջողիկի տեղ ընդունեցին ինձ և դուռը շրխկացրին վրաս:

Երկրորդ բակում, երբ ես զլխարկս վերցնելով հարցրի մի փոքրահասակ, հաստիկ, բռնկուող տանտիրոջ, թէ արդեօք վարձուորի կարիք չունի՞, նա զարմացմամբ նայեց ինձ: Յետոյ յանկարծ փեշերս բռնեց և հարցրեց, թէ այս չէ՞ արդեօք իմ եղանը և ընդունա՞կ իմ արդեօք աշխատելու ալդպիսի սպիտակ ձեռներով: Ես չը զայրացայ, այլ միայն խնդրեցի, որ փորձի համար ընդունեն ինձ և անցադրի փոխարէն ցոյց տուի զինուորական ծառայութեանս վկայականը, ուր գրուած էր, որ ես պահեստի սպայ եմ:

— Իսկ ինձ պէտք կ'լինէր անասնապահ,— ծաղրեց զիւղացին— Ահա մի լիմարը դուայ:

Գործը դորանով էլ վերջացաւ:

Վաղը ես պիտի շտրունակեմ ճանապարհաւ:

Այս գիւղական հիւրատունը ստանելի կ'լինէր, եթէ զոնէ զինին փոքր ինչ լաւ լինէր և եթէ այնտեղ ստանալիս լինէին մեր «Կոնտինենտալ փոստ» լրագիրը...

Հարեան սեղանի վրայ ամբողջ երկու ժամ ղրուցատրում են հորթը ծախելու մասին: Որպէս նոցա դասակարգի ապագայ անդամ, ես ականջ եմ դնում նոցա խօսակցութեան, բայց ամբողջովին չեմ հասկանում նրանց ասածը. մի շարաթից դարձեալ կ'զրեմ:

ՀԱՆՍ ՏՐԱՍԻՏԵՆԿՈՐԹԵՐ

«Կոնտինենտալ փոստի» հրատարակութեան տնօրէն:

Այս տիտղոս պահպանեցէք մինչև հետեւեալ տարին:

Երկրորդ կիրակի

Արժանամեծար պաշտօնակից Մէյեր

Մի կարծիք, թէ զիւղական կեանքից ֆէլիէտօններ կուղարկեմ քեզ: Մտքովս էլ չի անցել զիւղատնտեսական թղթակցութիւններ գրել:

Ուղարկում եմ քեզ միմիայն տխուր տեղեկութիւններ մի մշակի դժբաղդ պատահարների մասին, որ տեղ է որոնում իր համար:

Երկուշաբթի և երեքշաբթի զիմեցի առնուադն տասներեք զիւղացու: Ես կարծում էի, թէ տասներեքերորդը այնքան դժբաղդ կ'լինի, որ կ'ընդունի ինձ: Սակայն նորա մօտ էլ պահապան հրեշտակ գտնուեցաւ: Տեսնում ես, ես արդէն իմ մտքերն սկսում եմ յարմարեցնել ժողովրդականութեան, բայց ըստ երևութիւն ինձ քիչ է օգնում այդ: Մէկին ես խիստ բարեկազմ եմ թւում, երկրորդի համար շքեղ եմ հագնուած (հագուստիս վրայ թէև ծակեր կան, բայց կարկատան չկալ, ինչպէս վալս է զիւղացուն): Երրորդը շրջմոյլիկ տեղ է քնդունում ինձ, որովհետև կապոցիս մէջ հետո ման եմ ածում

իմ ամբողջ զոյքը. չորրորդին դուր չի դալի սպիտակ օձիքս և այլն: Վերջապէս, մազերս խճճելով, ձեռներս կ'զրի ու ցեխի մէջ թաթախելով, մտայ մի խրճիթ, ուր տանտէրը հարցրեց թէ ուր եմ դնում:

— Զինուորական ծառայութիւնը աւարտեցի: Փառք Աստուծու, վերադարձայ գիւղ: Ուհ, այդ քաղաք առածդ, այդ ծառայութիւնը: Մարդ պէտք է իր աչքով տեսնի, թէ ինչ է կատարուում այնտեղ: Ուղղակի մարդու սիրտը ցաւում է, երբ ձեռքի սովորական աշխատանք չունի: Աշխատանքը միակ բարիքն է աշխարհում:

Ես կարծում էի, թէ այսպիսի խօսակցութեամբ աւելի լաւ կ'հասնեմ նպատակիս. բայց սխալուած էի: Տանտէրը դարձաւ մի պառաւ կնոջ, որ կանգնած էր նորա ետեւ.

— Լսո՞ւմ ես այս դատարկարանութիւնը: Ով որ գիտէ, թէ ինչ բան է աշխատանքը, այդպէս չի խօսի:

Իսկ պառաւը պատասխանեց. մի՞թէ այսպէս ուշ գիշեր դուրս կանես դորան:

— Թող տօները մեզ մօտ անց կացնի: Այնուհետեւ կտեսնենք:

Ես կարծում էի, թէ կ'մնամ նրանց մօտ իբրեւ վարձուոր:

Տօներ լաւ անցկացրինք, բայց հետեալ օրը երեւաց, որ ես ոչ միայն բոլորովին ոչինչ չգիտեմ անել, այլ և չէի էլ կարողանում կարգին հասկանալ, թէ ինչ էին ուզում ինձանից: Տանտիրոջս խօսքով ճիշդպէս ցանկութիւն ունեմ, բայց շնորհք չունիմ:

Ստիպուած էի շարունակել ճանապարհը:

Ես ուղևորուեցի դէպի սարերը, զուարճանալով շքեղ բնութեամբ: Կայլինգի մօտից գնացի դէպի աշ, գետի ափով, Ալմհայի ուղղութեամբ: Ճանապարհը ծածկուած էր ցեխով և նոր եկած ձիւնով: Սովից կիսամեռ հասայ մինչև մի մենակեաց խրճիթ, որտեղ ինչպէս ասեի էին ինձ, բնակուում էր մի այրի գեղջկուհի, որ վարձուոր էր որոնում:

Այրին, թարմ, աշխոյժ մի կին, սկսեց ինձ հարցաքննել.

Քանի՞ տարեկան եմ.

—Քսան, աւացի ես, դպրոցում անցկացրածս տասնևհինգ տարին հաշուին չէ—այդ ժամանակը կորած է.

Նա ծիծաղեց, բայց շարունակում էր քննել.

Ի՞նչ կարող եմ կատարել:

—Ոչ մի գործից չեմ վախճում:

Ի՞նչ է իմ դինր:

—Ես ամեն բանով բաւական եմ:

Բայց այս պատասխանը շատ կասկածաւոր թուաց այրուն: Երևի փորձով դիտէր, որ տան մէջ ծառայողները երբէք ոչնչով բաւական չեն լինում:

—Ահա թէ ինչ—ասաց նա արհամարհանքով.

Ամեն մարդ իր արժէքը դիտէ: Ինձ այժմ ոչ ոք չէ հարկաւոր:

Եթէ ես տարեկան 80 գուլդէն ուղէի, այլև մահուղէ շոր և կօշիկներ, նա կը վարձէր ինձ: Բայց նուէրներ ընդունել նա չէր կամենում: Այդ ես հասկացայ միայն յետոյ:

Այստեղ միջովայրն էլ, իսկապէս, մի տեսակ անիծուած է: Երկու կողմից բարձրանում են սև դառիվայր սարեր, նմանուելով ածուխով լի հսկալական, շուռ տուած կողովների. էրեքերը նեղ ու դաժան: Ինձ ասացին, որ ամենից վեր, վերջին խրճիթներում, միշտ վարձուորների պակասութիւն է զգացուում, որովհետև եկողներին ոչ ոք չէ կարողանում երկար մնալ:

Երեկ երեկոյեան ես եկայ բարձր սարերի վրայ դանուող հովիտը: Այնտեղ, ուղղահայեաց ժայռի մօտ ձգուած է դիւղը: Տները մասամբ անտաշ քարից, մասամբ փայտից, թափթփուած են անկանոն ու ցիրուցան. երկու-երեք մեծ դաւիթներ, նորանից յետոյ փայտ կտրելու դորձարան և ածխադործի խրճիթը: Մի փոքր հեռու, զառիվայրի վրայ, կանգնած է եկեղեցին սրածայր գմբէթով. եկեղեցու կողքին քահանայի անակը. ներքև, առուակի մօտ, ուսուցիչարանը: Ի հարկէ, կայ և երկու հիւրատուն, սրահից մէկում ես իջևանեցի: Այդ տեղը կոչւում է Հօյդենդօրֆ և շրջակայքի կենդրոնն է կազմում: Իմ ներկայութեամբ հիւրանոց եկաւ անտառի մի թաւամաղ արջ և խօսակցութեան ժամանակ ասաց, որ Վենա քաղաքը տասն անգամ

մեծ է չօլզենդօրֆից, որի համար տանտիկինը նորսոն մեծախօս անուանեց:

Այս ըոպէիս այստեղ է պոստատարր, ճանապարհ է ընկնում: Սա մի երեք ոտանի մանրավաճառ է, որոնցից մէկը փայտից է, իսկ երկուսը ոտնացաւով վարակուած. նա տանում է փոստը Կայլինդ: Երեք ոտանի մարդը կտանի նաև ձեր թափառաշրջիկ դիւղական վարժուորի այս նամակը:

Երրորդ կերակի

Դոկտոր Շտէյնին

«Կօնտինենտալ փոստի» հրատարակչին. վերջապէս գտայ վարժուորի պաշտօն:

Խնդրեմ լրագիրն ուղարկէք ինձ Ալմդալ չօլզենդօրֆի մօտ: Շնորհակալութիւն վերջին համարի մէջ եղած ծաղրի համար:

Մի տարուց լետով ծաղրելու ցանկութիւնը կանցնի ձեզ համար: Առաջիկա ամիսին գրելու արամադրուած էմ:

Կ. Տ.

ՊՐՕՖԵՍՍՐ Ս. ԶԻՄԵՐՈՒԿԻՆ Մ.-ում.

Ալմզալի. 17 յունուար 1897

Սիրելի և վաղեմի բարեկամ.

Նամակդ երկու շաբաթ որոնում էր քո չանսին և զիտե՞ս որտեղ գտաւ: Սարերում, ձիւնածածկ մի խրճութում, մեծ ճանապարհից մի ժամ հեռու: Նա, որին ուղղուած էր նամակդ, ապրում է այնտեղ ինչպէս վարժուոր մի տարով վարժուած: Կատակ է, հաւատացնում եմ քեզ: Դեհ, լսիր:

Շնորհակալ եմ քեզանից բարեկամութեանդ համար, որին հաւատարիմ մնացիր աշակերտական նստարանից: Հասարակ օրերին աշխատանքը կլինի իմ դաժան ընկերը, բայց ինձ սարսափեցնում է կիրակնօրեայ հանգստութիւնը, երբ շուրջս ոչ ոք չի լինի, բացի իմ համարնակիչներից և սառը ձմեռից ու լուակեաց սարերից: Այդպիսի ժամերին, թող տուր ապաստարան գտնել քեզ մօտ, գրչով խօսակցել քեզ հետ, հալոյել, ծիծաղել,

գուցէ և... Ոչ, ես լաց չեմ լինի, այլ ես հաստատ որոշել եմ: Ինչ որ պատահի ինձ հետ, հոգով չեմ ընկճուի: Դիւրին չի լինի ինձ բացատրել քեզ պատճառը, թէ ինչից զրգուած դիմեցի այդ քալի—այդքան անմիտ, անօրինակ քալի: Եթէ դու իմ այս վարմունքի մէջ գտնես քաջութեան գէթ մի նշույլ, գրիւր ինձ այդ մասին. խիստ անհրաժեշտ է, որ մէկը քաջալերէ և օգնէ ինձ:

Այս ամենը ահա թէ ինչպէս պատահեց ինձ: Ըստ սովորութեան, մի անգամ աշնան «Վոնտինենտալ փոստի» գլխավոր շտաբը հաւաքուեց փոքրիկ ճաշարանը և երեք թէ չորս դաւաթ զինի խմելուց յետոյ լեզուիս կապանքները բացուեցան ու սկսեցի խիստ խօսել մի ինչ որ կարգադրութեան մասին և հաւատացնել, թէ միայն գիւղում կարելիէ դեռ էլի մարդիկ գտնել: Ես սկսեցի աղաղակել, թէ գիւղացի վարձուորը աւելի բարձր է քան սեղանաւորն ու լրագրողը, այստեղ մեր հրատարակիչ դօկտօր Շաէյնը, քաղցր ժպտաց և հեղահամբօյր ժպիտով ասաց. «չէ՞ որ ոչինչ չէ խանդարում պարոն Տրաուտենդորֆերին լրագրողի վստարարով գործունէութիւնը գիւղական պատուաւոր աշխատանքի փոխելու»:

Ես կատաղեցի. «Ի՞նչ կայ որ: Ոչ ոք չի համարժակուի ասել թէ լեզուս աւելի ուժեղ է քան ձեռներս»: Դարձեալ մի շիշ զինի բերին: Շատերը, ակներև, վախենում էին ծիծաղել ինձ վրայ, չկամենալով աւելի գրգռել ինձ: Բայց ես չէի կարող հանգստանալ: Ինձ առաջարկեցին զրադի համար մի շաբաթ գիւղական վարձուոր դառնալ:

«Մի՞ շաբաթ, ամբողջ տարի կժառայեմ», ասացի ես:

Պարոն Շաէյնը թմբկահարեց սեղանի վրայ մատներով և յայտարարեց հանդիսաւոր կերպով.

«Եթէ պարոն Տրաուտենդորֆերը ամբողջ 1897 թ. ընթացքում, սկիզբից մինչև վերջը, կժառայի գիւղում գաղափարական մարդկանց մօտ, այն ժամանակ ես իրաւունք կխնդրէի յանձնել նրան 1898 թ. յունուարի մէկին քսան հազար կրօն: Իսկ եթէ պ. Տրաուտենդորֆերը նոյն իսկ մէկ օրով պակաս ժառայէ, այն ժամանակ նա երկու տարուայ ընթացքում տ-

ռանց ռոնկի թող ծառայէ «Կոնստենտայ փոստի» խմբա-
րատանը:

«Վճռուած է և ստորագրած— ծայնում եմ ես»:

«Ուրեմն վաւերացնենք նոտարի մօտ»:

«Պէտք է, այստեղ երեք վկայ կայ: Ազնիւ խօսք եմ տա-
լիս»:

Դու սարսափում ես: Ես ինքս սարսափեցի միւս առաւօտ:
Բայց ազնիւ խօսքը պէտք էր կատարել:

Ասում են, որ իմ մէջ մի քանի կաթիլ ռամկական տրիւն
կայ: Ուրեմն փորձենք վերածնունել: Դուցէ կյառողի ինձ ուղղել
այս մարդկային հողին, որ արդէն սկսում է վաւանալ. բաւական
լաւ էլ նուէր է սպասում ինձ, իսկ այնուհետեւ երկար տարի-
ներ անհոգ կապրեմ:

Այսպիսով դորժը լուրջ կերպարանք ստացաւ և ներկայ
թուի սկզբին ճանապարհ ընկայ: Բայց և տանջուեցի: Երկու
շաբաթից աւելի թափառում էի առանց հացի. մի փոքր էլ
և ստիպուած կլինէի ողորմութիւն խնդրել կամ զոգութիւն
անել:

Լեռնային Հօլզենդորֆ դիւղում ստիպուած էի մի քանի օր
մնալ, անտանելի եղանակի պատճառով և երևի այստեղ էլ կը-
մնայ քո թեթեւամիտ ընկերը: Մի անգամ հիւրատանը թուղթ
էի խողում մի երիտասարդ ծաղկատար մարդու հետ, որ նման
էր անտառապահի օգնականի: Ինձ միշտ դուր են դալի ծաղ-
կատար դէմքեր, նրանք վկայում են մահուան հետ ունեցած մե-
նամարտութեան յաջող վախճանի մասին: Միայն նրա աչքերը
չիղցնում են քաղաքը: Ամեն անգամ, երբ տարւում էի, նա
մխիթարում էր ինձ, դուշակելով յաջողութիւն սիրով մէջ: Ես
և սէր: Տէր Աստուած. ռրտեղ են այդ ժամանակները: Դժուա-
րութեամբ յաջողուեց ինձ վճարել նրան տանուլ տուածս մի
քանի կրէյցերը, որից յետոյ նա ինձ հրաւիրեց իր մօտ մի գա-
ւաթ սուրճի: Այս ամենը պատմում եմ քեզ, որովհետեւ նա ոչ թէ
անտառապահի օգնական էր, այլ ուսուցիչ, և դա էր որ ու-
ղարկեց ինձ իմ նոր պաշտօնի:

Ուսուցիչը ամուրի է: Ես բարկացնում էի նրան, ասելով

որ խեղճական դիւղական ուսուցիչը պէտք է կին և կէս դիւժին երեխաներ ունենայ.

— Ա՛յ իմ ընտանիքը—ասաց նա, մատնացոյց անելով իր զրքերը, զետեղուած ապակէ պահարանում: Այնտեղ կային և Վարտեր Սկոտտ, և Լեսսինդ, և Շիլլեր, և Զօլա, և Կելլեր և Շպիտազէն:

Ի՞նչպէս կարող է այլպիսի գանձի տէրը թղթախաղութեամբ պարապել:

Այո՛, ես խղճում էի նրան: Գրքերով չէք կարող բաւականութիւն պատճառել ճանապարհորդին.

— Ես ճանապարհորդ չեմ, ինձ պէտք է դիւղացի համարել:

— Ահա՛ թէ ինչ:

Սուրճից լետոյ, դրոցի ժամանակ ուսուցիչը պատահմամբ շուռ տուեց սրճամանը և հեղուկը թափուեց սփռոցի վրայ շաղանակազոյն օծած և դժով:

— Ա՛յ երբ է հարկաւոր տանտիկինը— ծաղրում էի նրան— մի ընտանեկան տեսարան տեղի կունենար, իսկ երեկոյեան, ի հարկէ, բոլորը կը վերջանար սքանչելի հաշտութեամբ:

— Մի քանի թափած կաթիլների համար մենք երբէք չենք կուռում:

— Ի՞նչպէս: Ուրեմն դուք տանտիկին ո՞ւնիք:

Ուսուցիչը ողջ կարմրեց:

Բայց այստեղ, բարեկամս, պէտք է որ կանգ առնեմ: Լապտերիս ճրագուի մօմը, որ վերցրել էի փառախից, այրուեց, և նամակիցս լետոյ ես ուրախ և երջանիկ էի զգում ինձ մինչև միւս կիրակի:

ՔՈ ՎԱՆՍ

Չորրորդը այն կիրակիներից, որոնց անհամբեր սպասում եմ:

Իսկ այժմ, պրօֆեսսօր բարեկամս, վերջացնում իմ անցեալ կիրակուաչ հանրապատմական փաստաթուղթը, որպէսզի դիտենաս, թէ ուր եմ, և ինչպէս պատահեց, որ այստեղ ընկայ:

Չը ցանկանալով մտնել ուսուցչի գաղտնիքների մէջ, հարց-

րի նորան, թէ արդեօք այստեղ սարերում ոչ ոք վարձուոր չէ՞ կամենում:

— Այն էլ ինչպէս. — բացականչեց նա. — ամենքը որ ընդունակ են աշխատելու, հեռանում են այստեղից, գուցէ և անհրաժեշտութիւնից դըդուած: Ոչ ոք չէ ցանկանում ծառայել փոքր վարձով: Բոլոր վարձուորները այնպիսի պահանջներ ունին, որոնց մեր լեռնական գիւղացիները բաւարարութիւն տալ չեն կարող: Ուղղակի փորձանք է:

— Ես կարող էի էժան վարձուոր ցոյց տալ:

— Էժան: Այն ժամանակ նորան չեն տալ աւելի վարձատրութիւն:

— Բարի ցանկութիւններ շատ ունի: Նա առողջ է և ուժեղ. եթէ միայն սկզբում փոքր ինչ զիջող լինեն դէպի նա:

— Եթէ այդպէս է, ալժմէն իսկ կարող եմ տեղ գտնել նորա համար: Միայն թէ շատ վեր սարերի վրայ, վերջին խրճիթներից մէկում, Ադամ գիւղացու մօտ: Գիւղացին ինքը հիւանդ է, անդրանիկ որդին զինուոր է գնացած, երկրորդի ձեռքը որսորդը գնդակով ծակել է և չի կարողանում աշխատել: Կրտսերը դեռ ուսումնարան է յաճախում: Մի աղջիկ էլ ունենա... Լաւ մարդիկ են, բայց այժմ շատ ծանր վիճակի մէջ:

Միւս առաւօտ, չնայելով բուք էր, մի քանի երեսայք եկան ուսումնարան, ամենքն էլ փաթաթուած տաք շորերի մէջ: Եկաւ և Ադամի փոքր որդի Փրանցելը: Ուսուցիչը հարցրեց թէ ճանապարհը ինչպէս է:

— Ես տախտակով գլորուեցի — եղաւ կարճ պատասխանը:

— Երբ տուն կերթաս, ես քեզ կուղեկցեմ — ասացի նորան:

Ուսուցիչը զարմանքով նայեց վրաս և ես ստիպուած էի զգալ, որ ուզում եմ ծառայութեան մօտեւ գիւղացու մօտ:

Ուսուցիչը չէր սպասում այդ բանին և սկսեց լետ համոզել ինձ. նրա կարծիքով, ես անպէտք էի այդ գործի համար, որովհետեւ անզօր կլինէի տանել ինձ սպասող բոլոր ծախորդութիւնները — աղքատութիւնը, քամին, վատ սնունդը, կոշտ անկողինը և ծանր աշխատանքը: Բացի դորանից այնպիսի եղանակին տղան կգիշերէ չօյգենդորֆում:

Սակայն այս բոլորն ինձ չվրդովեցին: Ես կապեցի իրերս և զնացի ոչ թէ ներքե, այլ վերև, զետակի ուղղութեամբ: Այնպիսի բուք էր, որ չէին երևում ոչ ճանապարհը, ոչ տները և ոչ սարերը: Հուրջը տիրում էր սպիտակ դիշեր, քամին շուացնում էր, ձիւնի փաթիլները ծակծկում էին դէմքս:

Ինձ հարկաւոր էր, ինչպէս ասել էին, երեք ջրաղացների մօտով անցնել և յետոյ բարձրանալ սարն ի վեր, ծախ կողմից: Սկզբում ծախ կողմը ես ոչ մի սար չնկատեցի, և զնացի շաւղով, որտեղ երևում էին մարդկային ոտների հետքեր ու այդ շաւղով զնում էի ծառերի և թփերի միջև, որոնցից երբեմն երբեմն թափւում էին վրաս ձիւնի հաստ շերտեր:

Եւ դժուարութեամբ մաղլցելով լուռ միայնութեան մէջ, մառախուղի և ձիւնի միջով, մտածում էի. «Ինչպէս ռմայի է Ինչպէս միայնակ է լինում երբեմն մարդս երկրադէպի երեսին»:

Յանկարծ, ձիւնի փոշու մէջ, առաջս մի մալիք նկատեցի: Նա նստած էր ձիւնի վրայ, կուենու տակ, ամբողջովին կռացած իմ կապոցից աւելի ծանր, ալիւրի երկու ջուալի ծանրութեան տակ: Նա հեւում էր, ձեռքի վերի մասով մաքրելով ճակատի քրտինքը և շարունակ հեւում էր ու հեւում: Դա մի ձերուների էր:

Ես մօտեցայ նրան և առաջարկեցի փոխել բեռներս:

Նա հոգոց համեց:

— Աստուած վարձատրէ քեզ: Ամեն ոք իր բեռը պէտք է տանի:

— Բայց դուք հազիւ էք շունչ քաշում:

— Ճիշտ է հիշտ. շնչարգելութիւն ունիմ:

Ես վերցրի նրա ջուալները և ձերուներն առաջ զնացի: Նա անընդհատ կանգ էր առնում և ծանր շնչում:

Իսկ ինձ հետ, սիրելի բարեկամս, այդ ժամանակ ինչ որ զարմանալի բան էր կատարւում: Տեսնելով թէ ինչպէս առաջիս զնում է իմ օգնութեամբ թեթեւացած ձերուներն, օրի համար ես չրադացականի աւանակի դեր էի կատարում, յանկարծ ես հասկացայ. ահա նա, իսկականը: Բոլորք ինչ օր անց էի կացրել և կատարել մինչև այժմ, ամենը ոչինչ էր: Այն, ինչ որ

այժմ եմ անուժ—նա է կեանքիս մէջ կառարած առաջին իսկական զործը. և յանկարծ այնպէս երջանիկ և ուրախ զգացի ինձ, կարծես թէ մի տեսակ խնդութեան կրակ վառեցին անձիս մէջ, ինչ որ երդում էր իմ մէջ: Օգնիր ծանրաբեռնուածներին և աշխատաւորներին տանելու իրանց լուծը...

Ո՛հ, բարեկամս: Ինչպէս ամեն ինչ չնչին է թւում այդպիսի բոպէի առաջ: Բայց ինքս ինձ գովելու կարիք չկայ:

Այժմ ծանր է կարգով պատմել: Այնպէս տարօրինակ է թւում ինձ, որ նստած եմ հիւղի մէջ փարախի կողքին, եռօտանի կլոր նստարանի վրայ և որդերից ոչնչացրած սնդուկի վրայ դրում եմ քեզ, ՆՈՂԱՄՈՐ քաղաքը: Նոյն գրչով, դեռ մի քանի շաբաթ առաջ, ինքնավստահ և ճարտասան լեզուով խօսում էի ժողովրդական անտեսութեան մասին: Բայց չես հաւատալ, թէ ինչպէս լիմար է քաղաքացին, որը խելօք դատողութիւններ է անում գիւղական պայմանների մասին:

Այստեղ ուղղակի մարդու սիրտն է մղկտում, այսքան աղքատութիւն տեսնելով: Հոգսերի և տանջանքների վեհութեան առաջ, ամեն անմիտ բառ սառչում է շրթունքների վրայ: Ես անզօր եմ արտայայտել այս ամենը «կօնտինենտալ փոստի» պարոն կառավարիչներին: Իմ և նոցա մէջ տնդունդ բացուեց այն օրից, երբ մտայ այս նահապետական տունը: Միմիայն քեզ եմ ուղում հաղորդել ամհներ, ինչ որ կանցնի իմ գլխով այս ծանր, մութ տարուայ ընթացքում: Ես վեհեցի դիմանալ մինչև վերջ, բայց դու օգնիր ինձ: Երեկ երեկոյեան, պարկած լինելով փայտէ տաշտի մէջ, յարդէ բարձի վրայ, ծածկուած լինելով գառան հոտած բրդով առաստաղից վրաս կաթող ջրի տակ, ես ընկճուեցի հոգով: Բայց երբ այսօր առաւօտ բարձրացաւ արեւը մերկ, հարթ կոճերի վրայից և լուսաւորեց նրանց ծիրանեայ գոյնով բաց կապտագոյն երկնքի և ներքեւում թանձրացած արծնա-մոխրագոյն ամպերի միջև, ես ուղղակի ցնձացի: Ճանտէրս զարմանքով նայեց վրաս—նա չէր սպասում, որ դեռ կան ամղկալի կերպով ուրախացող վարժուորներ. այժմ մարդիկ գերադասում են հալոյել: Պարզ ասած, և ինչո՞ւ չը հալոյել, երբ այդ թեթեւացնում է մարդուն:

Տեսնո՞ւմ ես, արդէն սկսել եմ պաշտպանել զեղջկական արատները: Եթէ ես էլ ժամանակով նմանուեմ բարեմիտ գիւղացու, ով գիտէ զուցէ կարելի լինի ինձ ի ցոյց դնել իբրեւ հաղուադիւտ բան:

Տանտէրս չէր էլ մտածում, թէ ինչ հրէշ է բնակուել նրա յարկի տակ: Այդ ընտանիքի մասին—հետեւեալ անգամ: Իսկ առաջիկայ մի բան եմ խնդրում, բարեկամ, չըթողնես ինձ:

ՔՈ ՎԱՆՍ

Հինգերորդ կիրակի

Շնորհակալ եմ, բարեկամ, համակրական նամակիդ և ինձ յիմար չանուանելուդ համար. իսկ քնացեալը—ուշինչ: Կարծում եմ որ ոյժ կունենամ տանել այդ աշխատանքը:

Արդէն պատմել եմ քեզ, թէ ինչպէս երկու շաբաթ առաջ մի ծերունու օգնեցի ալիւրի ջուարները տուն տանել: Սա նոյնինքն Ադամն էր, որի մասին ասել էր ուսուցիչը: Նրա տունը դանդաղ է բարձր սարերի վրայ: Երբ մտանք ներս, ծերունին զիմեց կնոջ այս խօսքերով. «Ահա, եթէ սա ուղեւոր, կարող էր փախչել ալիւրիս հետ միասին, ես չէի կարող հասնել նրա ետեւից. շնչարգելութիւնս դարձեալ սկսուել է»:

—Օտարներից աւելի շուտ կարելի է օգնութիւն սպասել քան սիրելի-դրացիներից—պատասխանեց կինը:

Նա վերցրեց կրակով լի կասկարան, չորացած խոտ ցանեց վրան և մօտեցրեց ամուսնու դէմքին, որը նստած էր զահաւորակի վրայ. ծերունին մի քանի լոպէ ներս շնչեց ծուխը, լետով խորը շունչ քաշեց և ասաց. «Իհառք Աստծու, այժմ անցաւ»:

Երևաց որ նա շնչում էր կիւսախտով *) ծուխը: Ինձ խնդրեցին հանուել, կօշիկները թափ տալ և հանգստանալ: Շուտով ծանօթացրին և տան գործերի հետ: Մէկ որդին Լայբախ է, զինուոր է գնացել:

Միւսը պարկած է հարկան սենեակում և հառաչում.

—Նրան հրացանով զարկեցին—ասաց կինը:

*) Hexenkraut.

—Ձինուորին զարկեցի՞ն:

—Ոչ, միւսին: Աշխարհիս երեսին չար գործեր շատ են կատարուում:

—Էհ, մի վնթփնթալ պառաւ—ասաց գիւղացին— ինչ որ կայ, այն է լուր: Կարող էր և աւելի վատ բան պատահել: Նա կարող էր և բանտում նստած լինէր, մինչդեռ այժմ տանն է պառկած: Սորա համար որ ջուալները բերեց, կաթ եփիր, իսկ ես կերթամ տաւարի մօտ:

—Մե՛ծ տնտեսութիւն ունիք—հարցնում եմ ես:

—Պարծենալու բան չկայ, իսկ գործ շատ կայ:

—Ձեզ հարկաւոր է ծառայող ունենալ:

—Իսկ ո՞րտեղից վերցնել:

—Բայց չէ՞ որ միշտ կարելի է մէկին գտնել:

—Այնպիսին չկայ, որին կարողանանք վճարել: Ձե՞ որ ներկայումս վարձուորները ուղղակի հարստահարում են տիրոջ, —նկատեց ծերունին:

—Ոչնչից գոհ չեն լինում—ասաց տանտիկինը:—Այդպիսի մէկն ունէինք անցեալ տարի: Ոչ մի խօսք չէր լինում նրան աւելի, և ամեն ինչ վատ էր, կերակուրն էլ միայն խոզերի ուտելու բան: Մինչև այժմ ոչ ոք բացի նրանից իմ պատրաստած կերակուրը չէ պարսաւել: Երբեքից կփոշմանի նա...

—Մի տաքանայ, կնիկ, —հանգստացնում էր նրան ծերունին. նրան էլ պէտք է խղճալ—ողորմելին գետնախնձորի ապուրն անգամ մարսել չի կարող:

Այստեղ ես հանդէս եկայ իմ տաշարկութեամբ:

—Լսեցէք, բարի մարդիկ, ես շատ բան եմ փորձել կեանքումս, և աւելի ծանր բաներ եմ տեսել, և թէպէտ ինքս գիւղացի չեմ ծնուել, այնուամենայնիւ գեղջկական աշխատանքը ինձ ֆնաս չի տայ: Ամեն բանի կարելի է սովորել: Վճարեցէք, ինչքան կարող էք: Ամառն էլ կմնամ ձեզ մօտ: Ծշմարիտ, եթէ կամենում էք, ես կծառայեմ ձեզ:

Այդ ասելիս, ամենևին մոռացել էի տուածս ազնիւ խօսքը և միմիայն մի բան էի ցանկանում—օգնել այս խեղճերին: Ինչպիսի վեհանձնութիւն: Իսկ ծերուկները նստած լուռ նայում էին իրար: Վերջապէս Աղա՜մն ասաց.

— Ձդիսեմ էի, թէ ինչ ասեմ: Եթէ սա չար մարդ լինէր, կ'իտիւնէր շուալիս հետ... սկսուեց ձեռնակն դառ. բաղձաթիւ հարցեր առաջարկեցին, տեղեկացան ի միջի այլոց դաւանանքիս մասին և վերջապէս վճռեցին, որ այս օտար մարդը ուղարկուած է իրանց սուրբ Նօսրուրգից, որին նրանք ամեն երեկոյ աղօթում են:

— Թող այդպէս լինի, — ասաց Աղամբ: — Բայց մենք քեզ ամբողջ տարով չենք կապի մեզ հետ: Այսօր կարող է քեզ լաւ երևալ այս առաքելութիւնը, իսկ վաղը կ'անդատանաս և կ'ուղենաս հեռանալ այստեղից: Իսկ եթէ մնաս, կ'ստանաս քառասուն դուլլէն և շոր: Շատ չէ այս:

Այժմ կնկարագրեմ դաւթիւնը: Խորնիւր կ'անգնած է սարի գաղաթին, նրա առաջ տարածւում են դաշտեր և մարգագետին, որոնք իջնում են ներքեւ դէպի առուակը: Տան մօտ — մերկ ծառեր, տան ետեւը, աւելի բարձր — փշատերեւների նօսր անտառ: Կողքից թփերի ծառատունը, որ տարածւում է մինչև կիրճը, իսկ աւելի հեռու երկրորդ վարձու տրուող տնակը, այս բոլորիս նա դատարկ է: Դռները ցածր են, և մտնելիս ստիպուած ես ակամայ ամենքին զուլս խոնարհեցնել: Պատուհաններից էլ կարելի է նայել միայն կռանալով: Մեծ սենեակը ծառայում է խոհանոցի, ճաշատան և ընդհանուր սենեակի տեղ. այստեղ են մնում և հաւերն իրենց վանդակով, վառարանի մօտի խողովի մէջ: Բացի այս սենեակից կան և մի քանի փոքրիկ սենեակներ քնելու և ուտելեղէնները պահելու համար: Արտաքին պատի մօտ շինուած են մի քանի փեթակներ: Գոմը և ամբարանոցը ընդարձակ են. երևում է որ ժամանակով այստեղ ընդարձակ տնտեսութիւն է եղել: Ինձ յատկացրին փարախի մօտի նկուղը, ուր առաջ ընակուելիս է եղել իրանց անդրանիկ որդին: Ծերունին հետևեալ օրը ցոյց տուեց իր դանձերը — խոտը, դարմանը, հատիկը, վարսակը, վուշը, կանեփը և մի տեսակ հպարտութեամբ կանգ առաւ կոյտի առաջ:

Դեռ պարզ չեմ հասկանում թէ ինչով են զանազանում իրարից գորին և հաճարը, վուշը և կանեփը: Ձեմ կարողանում հասկանալ, թէ ինչպէս կարելի է զանազանել երկու սև գառ-

նուկները, կամ երկու միատեսակ ներկած հորթերն իրարից: Իմ բնակողիցները առաջին հայեացքով շոկում են նրանց. ինչպէս երևում է փորձուած աչքի համար ամեն մի կենդանի իր գիմաղձերն ունի:

Ամենից առաջ պէտք էր կերակրել եղներին, հորթերին և ոչխարներին: Բայց չի կարելի նրանց կերակրել այնպէս ինչպէս վայրի դաղաններին: Օրուայ ընթացքում տալիս են նրանց որոշ քանակութեամբ խոտ, շաղգամ, չորացած տերեւներ, աղ և այլն: Դրանց վերաբերեալ ոչ խոհարարական գրքեր և ոչ դեղատոմսեր կան, այնպէս որ նորեկի համար սկզբում շատ ծանր է լինում:

Բայց այդ, որքան կարող եմ դատել, իսկի աշխատանք էլ չի համարւում:

Լրագրներում գիւղատնտեսութեան մասին անմիտ բաներ գրելը այնքան էլ փնաս չի բերում. բայց եթէ գեղջուկը անմտութիւն գործէ՝ նրա խոտը կփափ, ցորենը կը բորբոսնի, կովը փարախում ոտը կը վիրաւորէ: Գիւղացի լինելը աւելի դժուար է:

Դարձեալ մի քանի խօսք այստեղ անցկացրած առաջին օրուայ մասին: Երբ պառաւր կրակը չաղացրեց, մենք նստեցինք օջաղի շուրջը նստարանների վրայ. եթէ կանգնէինք՝ ծուխը, որ դանդաղ դուրս էր գնում պատի միջի արանքից, կայրէր մեր աչքերը: Հայրը խոզի ճրագուով տրորում էր անճուռնի կօշիկները, մայրը կասկարայի վրայ խորովում էր գետնախնձորը, իսկ ես անհմուտ ծեռքով մանրում էի սև հացը գիշերուայ ապուրի համար:

— Ի՞նչ է անունդ. — հարցրեց մայրը, տեսնելով իմ անշնորքութիւնը:

— Հանս է անունս:

— Հանգէլ, ա՛յ ինչ ասեմ քեզ: Շատ խոշոր ես կոտորտում: Չգիտես ինչպէս պէտք է անել:

Յանկարծ հարեան սենեակից ով որ կանչեց մօրը: Բաց դռնից նկատեցի, որ այնտեղ ամեն ինչ դասաւորած է, կարծես մատուռի նման: Սեղանը ծածկուած է սպիտակ սփռոցով, նրա վրայ դրած է կանթեղի տեղ ծառայող բաժակը: Սեղանի մօտ

բարձր անկողին և նրա վրայ մի պատանի: Նրա աչ, կտորների մէջ փաթըթած, ձեռքը ընկած էր երկնագոյն վերմակի վրայ: Դէմքը կլոր, ջնջոյշ, սպիտակ, կարծես խալական քանդակի մարմարինէ արծառն լինի. մեծ, մոլդ աչքեր, վերևի շրթունքի վրայ հաղիւ երեւացող աղուամազ: Շրթունքների միջից փայլում էին սպիտակ ատամները, ձախ ձեռքը գղզղում էր մոլդ, խիտ խճճուած մազերը: Մի խօսքով կատարեալ գեղեցիկ:

Նա էր մօրը կանչողը:

— Ո՛րտեղ է Բարբելը, հարցրեց նա:

— Ի՞նչ ես ուզում, Րոխերը:

— Դարձեալ սաստիկ ցոււում է:

— Հանդստացիր, զաւակս, թարմ սև ձիւթ կը դնեմ վէրքիդ վրայ և լաւ կը կապեմ:

— Շնորհակալ եմ, մայրիկ: Բայց աւելի լաւ է թող Բարբելը անի այդ: Նա Խոնկէս ցաւ չէ պատճառում...

— Ետևի սենեակում բամբակ է գղզում:

Ես մտայ և նայեցի վէրքը: Դնդակը դեռ չէր դուրս եկել և վէրքը բորբոքուել էր, բայց մայրն ասում էր որ ձիւթը դուրս կքաշի դնդակը:

Մտաւ աղչիկը: Բարձրահասակ, նրբակազմ— զարմանալի է, որ էլի պատահում են այդպիսի դէմքեր: Զեռքին բռնած ունէր բամբակի թելիկը, որ ճշտութեամբ տեղաւորեց աթոռի վրայ: Գլխին հին փափուկ թաղիքէ գլխարկ ունէր, որը արագ շարժուածքով կախեց մեխից:

— Այդ գլխարկով պսակուեցինք մօրդ հետ, Բարբել, ասաց հայրը: Այն ժամանակ փետուրէ գեղեցիկ փունջ ունէր, իսկ այժմ միայն կտորներ են կախած նրանից: Բայց թարմ դէմքը գեղեցկացնում է և հին գլխարկը, կատակեց նա, ակնյայտնի հպարտանալով աղչկանով: Ես ևս ուշադրութեամբ նայեցի նրան:

Աստուած իմ: Ա՛յ աղչիկ:

ԴԱՆՍ

(Կշար.)

Թարգմ. ՕՐ. Ն. ԱՂԱՆԵԱՆՑ